

Pécs önálló kibocsátású bankjegyei

Több mint hetven éve, hogy Pécssett kiadták az önálló kibocsátású városi bankjegyeket. Az első világháborút követő kaotikus időszakban több magyar központ élt ezzel a lehetőséggel, mely alapvetően kényszerű helyzetéből adódott. Pécs szomszédságában pénzjegyeket bocsátott ki Eszék, távolabb Szeged, továbbá önálló bankjegyek jelentek meg Kecskemét, Esztergom, Szombathely és egyéb regionális központok pénzforgalmában. A pécsi helyzet tehát az általános helyzetbe tartozó gyakorlat.

Pécs sajátos helyzetben élt akkoriban. 1918. november közepén a belgrádi megállapodás értelmében a város szerb fegyveres erők ellenőrzése alá került. Délen megalakult a szerb–horvát–szlovén, röviden SHS állam. A történelmi Magyarország déli részét ezek a fegyveres erők okkupálták, ám nem annektálhatták, tehát a nemzetközi megállapodás értelmében a magyar közigazgatás a helyén maradt. A városi tanács és a polgármester továbbra is irányította a gazdasági életét. A szerb királyi kormánybiztos csak korlátozott hatáskörrel rendelkezett, és a város autonóm életébe jogilag nem szólhatott bele. Ezt a körülményt még tovább árnyalta a város vezetőinek passzív ellenállása mindennel szemben, ami Belgrádból érkezett.

A gazdasági élet már a háborús viszonyok közepette teljesen átformálódott. Most az anyaországtól való elzártság miatt – hiszen a demarkációs vonal a Mecsek vízválasztóján húzódott – önálló berendezkedésre kellett áttérni.

Városunkban a régi osztrák–magyar bankjegyek (közhasználatú szóval: kék pénz) maradtak érvényben. A körülmények azonban megnehezítették a pénz mozgását és értékérő, piacszabályozó szerepének érvényesülését. A megszálló hatóságok ugyanis a pénzt felülbélyegezték, sőt a bankok készleteit lefoglalták és elszállították. A megmaradt pénzt a lakosság saját érdekében elrejtette.

Ebben a különös állapotban bankjegyhány, főleg váltópénzhiány mutatkozott. Ez 1919 első felében már olyan erősnek bizonyult, hogy az általános pénzforgalmat bénította, sőt némely üzemek, például a vasút, a bányák, a posta s más közintézmények nem tudták alkalmazottaikat fizetni, holott a teljes foglalkoztatottságot mindegyik alapvető feladatának tekintette.

A pénzforgalmi feszültségek megoldására a város tanácsa, dr. Nendtvich Andor polgármester vezetésével, a szabad királyi város történetében példa nélkül álló közjogi lépésre szánta el magát, elhatározta, hogy önálló kibocsátású pénzjegyeket, akkori megfogalmazás szerint *pénztárjegyeket* adnak ki. A szándéknak megfelelően rendeletet hoztak: 1919/3512. számú határozatot. Ez kimondta, hogy 10 millió korona értékben pénztárjegyeket bocsátanak ki 100 és 50 korona címletekben. Az Irodalmi és Könyvnyomdai Rt. intézetében hamarosan el is készültek a pénzjegyek. Megjelenésük 1919. április 4-re tehető. Minden egyes bankjegyet a három városatya látott el kézjegyével: Nendtvich Andor polgármester, Deutsch Kornél főszámvevő és Sziebert Antal főpénztáros.

Pécs város akkori közönsége a vártnál nagyobb bizalommal fogadta a bankokat, ami lényeges minden pénzeszköz forgalmazásában. A város minden ingó és ingatlan vagyonával szavatolt ezen pénzjegyek értékeért. Vásárlóértéke a korábbi pénzzel, az osztrák–magyar koronával egyenlő értékű maradt. Olyan nagy volt az érdeklődés iránta, hogy rövidesen elfogyott ez a pénzmennyiség. A bankokban (Pécsi Takarékpénztár Rt., Pécs-Baranyai Központi Takarékpénztár Rt., Pécsi Kereskedelmi és Ipari Bank Rt., Pécs-egyházmegyei Takarékpénztár Rt.) betétként helyezték el és onnét a polgárok széthordták, sőt sokak fölhalmozták, rejtgették, mint tették azt a korábbi bankjegyekkel. Rövidesen ismét pénzjegyhiány jelentkezett, éppen olyan forgalmi zavarok mutatkoztak, mint a pécsi korona megjelenése előtt. Ezért a pénzügyi bizottság meghallgatása és javaslata után újabb 10 millió korona értékű pénztárjegy kinyomtatását és forgalmazását határozták el. A fedezet megint a város ingó és ingatlan vagyonára lett. Ez az ingatlan 30 millió koronára becsülhető. A kimondó rendelet az 1919/4114. számú határozat lett.

Már nemcsak a pécsi, hanem a vidéki baranyai takarékpénztárak is igényeltek pénztárje-

Bencze János felvételei

gyeket. Mohács, Siklós, Szentlőrinc bankjai egyre többször adtak hangot kívánságaiknak, így az újlag kibocsátott pénzjegyek egy részét ott helyezték letétbe.

Az új, ideiglenes pénz diadalútja azonban nem sokáig maradt töretlen. A pénzforgalom újbóli fellendülésével új típusú problémák jelentkeztek, különös módon éppen a pénz fő forgalmazói, a kereskedők, árusok, a hentesek és mészárosok részéről. Egy idő után ugyanis nem fogadták el a kiadott városi pénztárjegyeket, hanem továbbra is osztrák–magyar valutát kértek áruikért. Üzleti lépéseiket azzal indokolták, hogy a nyers húst vidéken szerzik be. A falu idegenkedik az új, városi pénztől, és ezért nem ad marhát. A kereskedők ezt az érvelést megerősítették azzal, hogy ők még messzebbről szerzik be, Ausztriából, Zágrárból, Fiuméből áruikat. Ott a pécsi pénz nincsen forgalomban, azzal nem fizethetnek, tehát ők sem fogadhatják el a helyben ugyan értékálló pénztárjegyeket. Vagyis a pécsi pénz nem volt „konvertibilis”.

Az áru- és pénzforgalmi feszültség olyan komoly formákat öltött, hogy a rendőrség külön foglalkozott az ügyvel. A rendőrfőkapitány javasolta, hogy aki nem fogadja el a városi pénzt, hat hónapi elzárásra; illetve 2000 korona bírságra ítéltető. Ennek a lépésnek bevezetését azonban a város vezetősége nem hagyta jóvá. Am híre elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a város pénze újból elnyerje forgalmi szerepét.

Időközben az ideiglenes jelleggel kibocsátott pénznek beváltási határidejét (1919. december 31.) meghosszabították, mert a történelmi körülmények másként alakultak, mint ahogyan korábban számítottak. Továbbra is szükség volt a pénzforgalmi póteszközök alkalmazására.

Pécs gazdasági életében 1919 és 1921 között több valuta is szerepelt. A régi osztrák–magyar – kék – bankjegyek mellett a Károlyi-kormány által kibocsátott *fehér pénzek* is orgalomban voltak. Eredetére nézve többféle álláspont formálódott ki. Némely szakvélemény szerint az egykor közös Osztrák–Magyar Bank bécsi központja manipulatív célzattal a régi pénzjegyeknek csupán az egyik oldalára alkalmazható kliséit küldte el, így a budapesti pénzkibocsátók csupán a bankjegy egyik oldalát tudták nyomással ellátni. A másik oldal üresen, fehérén maradt, innét a korabeli közhasználatú elnevezés: fehér pénz. Más szakértő szerint a fehér pénz keletkezése a Károlyi-kormány túl gyors, türelmetlen politikai

lépéseinek tudható be. Ezenkívül szerb–horvát–szlovén dinár és más pénzeszközök forogtak közkezen. Szerepüket azonban csak úgy-ahogy tudták betölteni a mind kaotikusabbá váló pénzpiacra.

Különösen nyomasztó volt a váltópénz hiánya. Ennek enyhítésére a város újabb lépésre határozta el magát. Kettő- és ötkoronás címleteket, valamint 10, 20 és 50 filléreseket bocsátott ki 1920. május 7-én, a 6981. számú rendelettel. Más intézmények, közületek szintén bekapcsolódtak a váltópénzkiadásba. Magáncégek: a Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda, az Élelmiszer Hivatal, a Friss Hírek adott ki szükségpénzjegyeket. Ezeket a cég szervezeti keretei között és működési területén forgalmazták. A magánkiadók garantálták értéküket és gondoskodtak beváltásukról. Ez tekinthető a pécsi bankjegykibocsátás utolsó hullámának. Alapos előkészítés előzte meg, tanulva a korábbi tapasztalatokból. A cél a minden szempontból értékálló, elfogadott, színvonalas és bizalommal kezelt pénz kiadása volt. A kibocsátás értéke 3 millió korona lett. Pályázatot írtak ki a pénzek esztétikus megtervezésére. A jelígis pályázati felhívásra 14 mű érkezett be. Végül is Gebauer Ernő festőművész, Adél jelígis javaslatait fogadták el. Ízléses szín- és formakompozíciójú bankjegyeket tervezett pasztell (barna, drapp) színekkel és jellegzetes pécsi díszítőmotívumokkal (dzsámi, székesegyház, Mecsek). Ezek a pénzek a szerb megszállás egész ideje alatt érvényben maradtak és forgalmazták őket. Alapvető feladataikat megfelelően betöltötték. Ha voltak is kérdéses epizódjai önálló létüknek, összességében elmondható, hogy a kitűzött célnak megfeleltek. Lényegesen enyhítették a félig-meddig önálló politikai életű város pénzgondjait. Pótolták a pénzhiányt, főleg a váltópénzhiány okozta gondokat oldották meg.

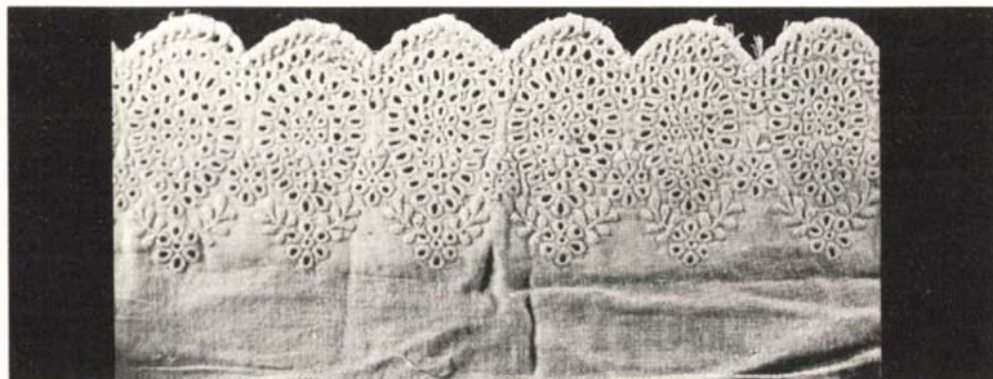
Törvényes fizetési eszközre való beváltásukra 1920-ban, illetve 1921-ben került sor. A legelső beváltási időpontot, 1920. június 30., közkívánatra meghosszabbították 1920. augusztus 31-ig. A végső átszámítolásra 1921. szeptember 23-án, illetve október elején került sor. Fokozott propagandával hívták erre föl a polgárok figyelmét. Néhány késlekedőtől eltekintve a pénzek döntő hányadát beváltották. Külön kérésre még mintegy egy esztendeig számítottak át szükségpénzeket.

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy mi történt a töméntelen mennyiségű bankjeggyel, hiszen összesen mintegy 600–700 ezer darabot forgalmaztak. Hivatalos kérvényezésre múzeumi, illetve magángyűjtői tulajdonba mentek át, avagy országos közgyűjteményeknek küldték el őket.

Pécs szabad királyi város pénzforgalmazásában külön epizód az 1921. augusztus 16-án, belgrádi érdekek elleni védőpajzsként kikiáltott Baranya-Bajai-Szerb-Magyar Köztársaság. Ez a tiszavirág életű „állam” propagandacélzattal PÉCS-BARANYA KÖZTARSASÁG felülbélyegzésű OMB bankjegyeket hozott forgalomba. A rövid fennállás után összeomló „önálló” köztársaság megszűnésével e pénzjegyek is eltűntek, illetve elvesztették forgalmi jelentőségüket.

Zóka László

Források: Dunántúl 1919. III. 20., 1919. V. 1., 1920. IX. 17.; Pécsi Napló 1919. V. 4.; Pécsi Est 1919. XII. 13.; Polgármesteri iratok gyűjteménye.

Koloni fejdísz (süsü) (Lankó Dezső felvétele)